

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

БОСНЮК ОКСАНА ПАВЛІВНА

УДК 349.422.2

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИДАЧІ, ОБІГУ ТА ВИКОНАННЯ
АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса — 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Духневич Андрій Вікторович,
Волинський національний університет імені Лесі
Українки, завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Володимир Михайлович,
Національний університет біоресурсів та
природокористування України, завідувач
кафедри аграрного, земельного та екологічного
права імені В. З. Янчука, член-кореспондент
Національної академії правових наук України

кандидатка юридичних наук
Платонова Євгенія Олегівна,
Національний університет «Одеська юридична
академія», доцентка кафедри аграрного,
земельного та екологічного права

Захист відбудеться «22» червня 2024 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «20» травня 2024 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Х. А. Григор'єва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Традиційні потреби вітчизняного сільського господарства в умовах війни лише загострилися. Подорожчання паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, насіння, логістичних послуг – ось не повний перелік факторів, які зумовили зростання витрат сільськогосподарських товаровиробників протягом 2022 – 2024 років. Ці об’єктивні обставини наклалися на запущений у державі ринок земель сільськогосподарського призначення, який в обмеженому вигляді, з нетривалими переборами функціонує вже понад три роки (з 2021 року) і теж вимагає від аграріїв додаткових фінансових ресурсів.

Залучення таких ресурсів ускладнене через високу вартість кредитних послуг фінансових установ та брак високовартісної застави у сільськогосподарських товаровиробників. Для усунення або мінімізації негативних факторів, що гальмують фінансування галузі, у практиці сучасного агробізнесу активно використовується аграрна розписка. Статистичні дані демонструють перманентне зростання кількості виданих аграрних розписок та залученого за ними фінансування (станом на липень 2022 року було видано 480 аграрних розписок загальною сумою на 3,66 млрд грн; станом на липень 2023 року – вже 648 аграрних розписок на загальну суму майже 5 млрд грн).

Незважаючи на розширення практики застосування аграрних розписок, накопичення судової практики з розгляду та вирішення спорів щодо аграрних розписок – у вітчизняній правовій доктрині не проводилося жодних монографічних спеціальних досліджень правовідносин щодо аграрних розписок. Це призводить до того, що подальше реформування інституту відбувається без належного наукового осмислення попереднього накопиченого досвіду. У зв’язку із цим актуальність теми дисертаційної роботи та її науково-практичне значення зумовлюються необхідністю аналізу правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок, потребою у формуванні шляхів удосконалення чинного законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Проблематика правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок, що виступає предметом дослідження, відповідає науковим державним програмам щодо реалізації Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», планам науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки у рамках діяльності наукової школи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Розвиток сільського господарства України в умовах СОТ та ЄС».

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертаційного дослідження* полягає у виявленні особливостей правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок, формуванні на цій основі аргументованих висновків та пропозицій щодо удосконалення законодавства та практики правозастосування.

Завдання дисертаційного дослідження визначені відповідно до поставленої мети й полягають у наступному:

- визначити поняття, види та правові особливості аграрних розписок;
- виділити та охарактеризувати етапи становлення законодавства про аграрні розписки;
- встановити особливості розвитку наукової доктрини у сфері правового регулювання видачі, виконання та обігу аграрних розписок;
- розкрити законодавчі вимоги до видачі аграрних розписок;
- висвітлити правову проблематику обігу аграрних розписок;
- охарактеризувати правові особливості виконання аграрних розписок;
- визначити специфічні риси правових механізмів забезпечення виконання зобов'язання за аграрними розписками;
- обґрунтувати шляхи удосконалення норм щодо юридичної відповідальності за порушення зобов'язань за аграрними розписками;
- виявити перспективи реформування законодавства про аграрні розписки.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Предметом дослідження є правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні.

Методи дослідження. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням використовувалася низка методів, за допомогою яких вивчалися особливості правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні. Зокрема, за допомогою методу діалектичного пізнання було сформульовано поняття «аграрна розписка» та «обіг аграрних розписок», а також виявлено групи факторів, що ускладнюють залучення фінансування сільськогосподарськими товаровиробниками (зовнішні перманентні, зовнішні тимчасові та внутрішні проблеми) (підрозділ 1.1). Системний аналіз та синтез дозволили визначити характерні особливості іноземних юридичних конструкцій (передусім, щодо використання досвіду Бразилії, з правової системи якої було запозичено юридичну конструкцію аграрної розписки) (розділи 1, 2, 3). Застосування формально-логічного методу дозволило розкрити специфіку матеріальних та процедурних норм, що складають собою правовий механізм видачі, обігу та виконання аграрних розписок (розділ 2). Структурно-функціональний метод дав можливість проаналізувати становлення системи інституційного забезпечення правовідносин щодо аграрних розписок (розділи 1, 2, 3); а також став корисним під час виявлення місця інституту аграрних розписок у системі сучасного аграрного права (підрозділ 1.3.). Порівняльно-правовий метод використовувався для вивчення права європейських країн з метою запозичення позитивного досвіду правового регулювання фінансування агробізнесу (розділи 1, 2, 3). За допомогою історико-правового методу було запропоновано періодизацію розвитку вітчизняного законодавства про аграрні розписки та висвітлено характерні особливості кожного еволюційного етапу (підрозділ 1.2).

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних учених-правознавців, зокрема: В. І. Андрейцева, Н. О. Багай, О. М. Батигіної, О. Г. Бондаря, О. В. Борденюк, С. І. Бугери, О. В. Гафурової, А. П. Гетьмана, М. В. Гребенюка, Х. А. Григор'євої, С. Ф. Домбровського, В. В. Дударенка, А. В. Духневича, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Н. В. Карпінської, А. О. Ключнікової, Т. О. Коваленко, Г. С. Корнієнко, В. В. Костицького, І. О. Костяшкіна, О. П. Кулинич, П. Ф. Кулинич, Т.

В. Курман, Д. Г. Макіял, С. І. Марченко, В. В. Носіка, Ю. М. Павлюченко, Є. О. Платонові, В. Д. Сидор, А. М. Статівки, Л. В. Тарасенко, О. М. Туєвої, В. Ю. Уркевича, Т. Є. Харитонові, М. М. Чабаненка, М. В. Шульги та інших.

Нормативно-правову основу дослідження склали: Конституція України; міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України; законодавство України, норми якого врегульовують суспільні аграрні відносини у сфері правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок; законодавство зарубіжних держав (ЄС, Бразилії та ін.); практика застосування чинного законодавства про аграрні розписки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в сучасній юридичній науці України здійснено комплексне дослідження правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок. У результаті проведеного дослідження сформульовано теоретичні та практичні висновки, спрямовані на вдосконалення правових положень вітчизняного законодавства.

У межах здійсненого дослідження *вперше*:

- визначено особливості становлення та розвитку вітчизняного законодавства про аграрні розписки: а) тривала незмінність положень спеціального закону; б) реалізація пілотного проєкту; в) поєднання дії загального та спеціального законодавства; г) значна процедурна складова; д) вагома роль судової практики;

- запропоновано періодизацію розвитку законодавства про аграрні розписки: 1) *підготовчий (камеральний) етап (2012 – 2014 роки)*, який характеризувався створенням основних нормативно-правових засад, що фактично не діяли; 2) *експериментальний етап (2014 – 2018 роки)*, який відрізнявся внутрішньою етапністю, втіленням пілотного проєкту, налагодженням організаційних та інституційних умов для функціонування аграрних розписок у правовому полі; 3) *етап розвитку (з 2018 року до сьогодні)*, основними ознаками якого є масштабізація відносин з аграрними розписками, активізація нормотворчих ініціатив, накопичення судової практики;

- визначено характерні особливості сучасного стану доктринальної розробки правовідносин із аграрними розписками в Україні, а саме: а) хвилеподібний дослідницький інтерес на тлі відсутності спеціальних комплексних досліджень; б) поляризований характер досліджень; в) нерозробленість методології правового регулювання відносин з аграрними розписками; г) віднесення правового регулювання аграрних розписок до аграрно-правових інститутів; д) переважання доктринального вивчення відносин щодо аграрних розписок не як самостійного предмету дослідження, а крізь призму інших правових проблем (здебільшого правового забезпечення державної підтримки та кредитування сільського господарства);

- визначено юридичні особливості застави майбутнього врожаю за аграрними розписками, втілені в: 1) *предметній специфіці* (встановлений законом предмет застави у вигляді майбутнього врожаю; розмір застави має бути не меншим, ніж розмір зобов'язання; виключність застави); 2) *трансформаційній специфіці* (режим застави за аграрною розпискою не є однорідним та змінюється від іпотечної застави до режиму застави рухомого майна та навпаки); 3) *специфіці реалізації прав заставодержателя* (надання кредитору прав на пасивні дії (моніторинг) та на активні дії (дорошування)).

Удосконалено:

- характеристику сучасного стану вітчизняної доктрини правового регулювання відносин із аграрними розписками, розвиток якої затягнувся через синергетичну дію кількох найбільш *суттєвих факторів*: а) відстрочений старт повноцінної дії спеціального законодавства; б) домінування консервативних методологічних підходів до вивчення аграрних фінансових правовідносин, для яких характерним є орієнтування на державну підтримку та традиційне банківське кредитування; в) обмежене звернення до емпіричних даних під час виконання теоретичних досліджень;

- розуміння життєвого циклу аграрної розписки, що представлений такими етапами: 1) *формальний* (видача аграрної розписки, що складається із чотирьох стадій: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація); 2) *пасивного виконання* (виробництво сільськогосподарської продукції); 3) *активного виконання* (безпосереднє виконання грошового або товарного зобов'язання боржника перед кредитором); 4) *примусового виконання* (факультативний етап, який має місце лише у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання за аграрною розпискою);

- розуміння земельної складової правовідносин щодо аграрних розписок, а саме: юридична прив'язка до конкретної земельної ділянки виконує інструментальну функцію та здійснюється для підтвердження, по-перше, можливості фізично отримати врожай – майнову заставу за аграрною розпискою, а по-друге, конкретних обсягів запланованого врожаю, від якого розраховується сума зобов'язань за аграрною розпискою;

- аргументація щодо недоцільності законодавчої заборони бездокументарності аграрних розписок з огляду на таке: а) це не узгоджується із загальними діджиталізаційними тенденціями руху вітчизняної системи права; б) неоднозначне застосування застарілого поняття з правового інституту цінних паперів; в) ризик дискримінації фінансових аграрних розписок, адже законом збережено потенційну можливість бездокументарної форми для товарних розписок;

- розуміння державної реєстрації аграрної розписки як системи із двох взаємопов'язаних правових аспектів: 1) *інституційно-правового*, який полягає у побудові системи інституцій, покликаних здійснювати відповідну реєстрацію: а) держателя Реєстру аграрних розписок – Мінагрополітики; б) адміністратора – державного підприємства «Аграрні реєстри»; в) реєстраторів – нотаріусів; 2) *організаційно-правового*, який втілюється в положеннях про те, що: а) запис про видачу аграрної розписки вноситься до Реєстру в день її нотаріального посвідчення; б) аграрна розписка вважається виданою з дня внесення до Реєстру запису про неї;

- визначення обігу аграрних розписок як усіх варіантів переходу прав та обов'язків за цими документами, а також характеристику основних юридичних засад обігу аграрних розписок: 1) заміна кредитора за аграрною розпискою може відбуватися шляхами, передбаченими цивільним законодавством; 2) відступлення права вимоги за аграрною розпискою відбувається шляхом вчинення передавального напису – індосаменту, який має юридичну природу одностороннього правочину, нотаріального посвідченого та зареєстрованого; 3) відступлення права вимоги кредитора за аграрною розпискою не торкається прав та обов'язків первісного

кредитора за договором, що послужив підставою видачі аграрної розписки; 4) передання прав кредитора за аграрною розпискою може відбутися в будь-який момент часу з дня видачі аграрної розписки до її повного виконання; 5) заміна боржника за аграрною розпискою шляхом переведення боргу теоретично можлива, але потребує спеціального врегулювання; 6) заміна боржника за аграрною розпискою є можливою у порядку правонаступництва;

- розуміння належності виконання зобов'язання за аграрною розпискою, що складається з п'яти елементів: 1) *належного предмета* (поставлена сільськогосподарська продукція відповідає визначеним виду, кількості, якості та походженню (власновироблена виробником або вирощена іншою особою); обсяг грошової суми визначений за допомогою формули розрахунку з урахуванням урожаю); 2) *належного строку* (може бути встановлений будь-який, а не лише до одного року); 3) *належних суб'єктів* (співборжники виконують зобов'язання солідарно); 4) *належного способу* (може бути додатково ускладнений можливістю часткового виконання або правом боржника здійснити альтернативне виконання шляхом передачі складських документів); 5) *належного місця виконання* (у разі, якщо сторони за аграрною розпискою не узгодили місце виконання зобов'язання, належним місцем можна визнати місце виготовлення або зберігання сільськогосподарської продукції);

- характеристику права кредитора на дорощування предмета застави у частині виявлення таких проблемних питань: а) правова невизначеність із технологіями вирощування сільськогосподарської продукції та їх порушеннями; б) використання оціночних категорій; в) імітація процедури оскарження за допомогою звернення до установи, що не визначена; г) фактична юридична беззахисність боржника; д) необмеженість вимог щодо відшкодування витрат кредитора на дорощування; е) невизначеність правового титулу землекористування кредитора;

- аргументацію щодо частково виправданої асиметрії прав та обов'язків сторін за аграрною розпискою, зокрема у частині встановлення передумов для посиленого захисту майнових інтересів кредитора за аграрною розпискою: а) в рамках застави майбутнього врожаю кредитор має право убезпечити свої інтереси в разі неправильних дій чи бездіяльності боржника, які можуть призвести до втрати врожаю (предмета застави), шляхом самостійного дорощування; б) за допомогою страхування предмета застави кредитор може убезпечити себе від ризиків об'єктивного характеру, які не залежать від дій чи бездіяльності боржника;

- доктринальне обґрунтування ідеї про те, що юридична відповідальність за порушення зобов'язань за аграрними розписками має цивільно-правовий характер всупереч висунутих наукових припущень про існування в законодавстві про аграрні розписки доказів аграрно-правової відповідальності як самостійного галузевого виду юридичної відповідальності;

- аргументацію щодо можливості двох сценаріїв виконавчого провадження за аграрною розпискою: основного (заставного) за умови наявності у боржника предмета застави та альтернативного (беззаставного) в разі відсутності цього предмету.

Набули подальшого розвитку:

- методологічний інструментарій щодо визначення юридичної природи аграрної розписки у частині застосування прямого (побудований на аналізі законодавчої дефініції) та зворотного (на підставі порівняння аграрної розписки із іншими юридичними конструкціями) підходів;

- аргументи щодо розмежування аграрних розписок та векселів у частині виділення найбільш суттєвих відмінностей між ними: а) *спосіб забезпечення зобов'язання* (за векселем забезпечення здійснюється диспозитивно та найчастіше втілюється у поруці банку; за аграрною розпискою забезпечення є імперативним та в силу закону втілюється в заставі майбутнього врожаю); б) *можливий функціонал* (аграрна розписка може використовуватися для фінансування агровиробництва, тоді як вексель видається суто для опосередкування зобов'язань з поставки товарів, виконання робіт чи надання послуг);

- доводи щодо юридичних відмінностей між аграрною розпискою та форвардним контрактом, які полягають у такому: а) *приналежність до різних юридичних конструкцій* (на відміну від аграрної розписки форвардний контракт відноситься до договорів); б) *основна мета застосування* (для форвардного контракту основною ціллю виступає купівля-продаж сільськогосподарської продукції; аграрна розписка має ціллю забезпечення виконання первісного зобов'язання між сторонами);

- класифікація типових правових моделей використання аграрних розписок у частині виокремлення: а) постачальницької (ресурсної) моделі; б) кредитної моделі; в) збутової моделі;

- обґрунтування того, що на етапі становлення правового інституту аграрних розписок нотаріальне посвідчення таких правочинів було виправданим з міркувань стабілізації цих правовідносин;

- положення про юридичну незалежність виконання аграрної розписки від виконання або невиконання первісного зобов'язання (договору) між сторонами та його юридичної долі (визнання недійсним, розірвання тощо);

- розуміння того, що порука фінансових установ опосередковується укладенням договору поруки та написом на аграрній розписці, який виконує інформаційне завдання щодо попередження усіх зацікавлених суб'єктів про існування правовідносин поруки;

- положення про те, що безспірність вимоги представляє собою юридично вразливу рису спрощеної процедури примусового виконання аграрної розписки шляхом вчинення виконавчого напису, у зв'язку з чим існує потреба в перегляді законодавчих вимог щодо документів, які підтверджують таку безспірність;

- ідеї щодо реформування законодавства про аграрні розписки в частині обґрунтування низької вірогідності таких нормотворчих перспектив у найближчому майбутньому в зв'язку з прийняттям Закону України «Про аграрні ноти».

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій роботі – для подальшої розробки проблем правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок, при написанні наукових робіт із цієї проблематики;

- у *нормотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства про аграрні розписки;

- у *правозастосовній діяльності* – у роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та судової влади під час регулювання відносин щодо аграрних розписок;

- у *навчальному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Правове забезпечення агробізнесу», «Господарське право», підготовці відповідних спецкурсів, підручників та навчальних посібників.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є особисто виконаним здобувачкою дослідженням, всі результати якого, основні теоретичні положення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовані дисертанткою самостійно на підставі власних досліджень авторки у результаті опрацювання наукових і нормативно-правових джерел, на які зроблені відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 4 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, обліку та права в сучасних умовах» (Житомир, 30 грудня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та право: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні та світі» (Біла Церква, 12 січня 2024 року); науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки: історія, теорія, практика» (Харків, 20 січня 2024 року); науково-практичній конференції «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку суспільства» (Харків, 27 січня 2024 року).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення і пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 8 наукових працях, з них 3 наукові статті опубліковано в фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 1 наукова стаття, опублікована в зарубіжному періодичному виданні, та 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (353 найменування) та додатків (1 додаток). Загальний обсяг роботи становить 230 сторінок, з них 178 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, стан її наукової розробленості; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та теоретико-методологічну базу дослідження. Сформульовано положення, що містять наукову новизну, розкрито теоретичне та практичне значення одержаних результатів, обґрунтовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, окреслено структуру дисертації.

Розділ перший «Становлення законодавчих та науково-теоретичних засад видачі, виконання та обігу аграрних розписок» складається з трьох підрозділів, що присвячені визначенню поняття та правової природи аграрної розписки, вивченню

еволюції законодавчих і доктринальних засад правового регулювання видачі, обігу та виконання аграрних розписок.

У *підрозділі 1.1. «Поняття, види та правові особливості аграрних розписок»* запропоновано комбінований підхід до визначення поняття і юридичної природи аграрної розписки. За використання прямого способу вдалося виявити внутрішню суперечливість легального визначення аграрної розписки: вона не може бути одночасно і товаророзпорядчим документом, і мати своїм змістом виконання зазначених зобов'язань. За допомогою зворотного способу доведено, що спроби ототожнення аграрної розписки з іншими юридичними конструкціями (наприклад, із векселями чи форвардними контрактами) є недоцільними, оскільки аграрні розписки володіють власними правовими рисами, які відрізняють їх від інших подібних юридичних конструкцій.

У *підрозділі 1.2. «Становлення законодавства про аграрні розписки»* виявлені та охарактеризовані особливості появи та розвитку вітчизняного законодавства про аграрні розписки: а) тривала незмінність положень спеціального закону; б) застосування пілотного проєкту; в) існування загального законодавства, яка врегульовує відносини щодо аграрних розписок; г) значна процедурна складова; д) вагома роль судової практики. Визначено етапи становлення законодавства про аграрні розписки: 1) *підготовчий (камеральний) етап (2012 – 2014 роки)*, який характеризувався створенням основних нормативно-правових засад та відсутністю реальної дії, впливу на суспільні відносини; 2) *експериментальний етап (2014 – 2018 роки)*, який відрізнявся внутрішньою етапністю, втіленням пілотного проєкту, налагодженням організаційних та інституційних умов для функціонування аграрних розписок у правовому полі; 3) *етап розвитку (з 2018 року до сьогодні)*, основними ознаками якого є масштабізація відносин з аграрними розписками, активізація нормотворчих ініціатив, накопичення судової практики.

У *підрозділі 1.3. «Розвиток доктринальних засад правового регулювання видачі, виконання та обігу аграрних розписок»* обґрунтовано, що вітчизняна доктрина правового регулювання відносин із аграрними розписками знаходиться на етапі свого становлення. Було визначено характерні особливості сучасного стану доктринальної розробки правових проблем видачі, виконання та обігу аграрних розписок в Україні, а саме: а) хвилеподібний дослідницький інтерес на тлі відсутності спеціальних комплексних досліджень; б) поляризований характер досліджень; в) нерозробленість методології; г) віднесення правового регулювання аграрних розписок до аграрно-правових інститутів; д) переважання доктринального вивчення відносин щодо аграрних розписок не як самостійного предмету дослідження, а крізь призму аналізу інших правових проблем.

Розділ другий «Матеріальні та процедурні правовідносини у сфері видачі, виконання та обігу аграрних розписок» складається з трьох підрозділів, де надається характеристика основним видам правовідносин із аграрними розписками.

У *підрозділі 2.1. «Законодавчі вимоги до видачі аграрних розписок»* досліджується процедура видачі аграрної розписки, що є послідовним процесом, кожна складова якого є невід'ємною частиною цього правового механізму. У підрозділі було виділено та послідовно проаналізовано чотири стадії видачі аграрної розписки: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація.

Кожна стадія продемонструвала низку власних правових особливостей, що мають значення не лише для теоретичного портрету аграрної розписки, але й відіграють вагомую роль у правозастосуванні та правореалізації.

У **підрозділі 2.2. «Правова проблематика обігу аграрних розписок»** доводиться, що під обігом аграрних розписок необхідно розуміти усі процеси переходу прав та обов'язків за цими документами. Опираючись на цю вихідну ідею, зроблено висновок про те, що заміна кредитора за аграрною розпискою може відбуватися шляхами, передбаченими цивільним законодавством. При цьому відступлення права вимоги за аграрною розпискою відбувається шляхом вчинення передавального напису – індосаменту, який має юридичну природу одностороннього правочину, нотаріально посвідченого та зареєстрованого. Відступлення права вимоги кредитора за аграрною розпискою не торкається прав та обов'язків первісного кредитора за договором, що послужив підставою видачі аграрної розписки. Передання прав кредитора за аграрною розпискою може відбутися в будь-який момент часу з дня видачі аграрної розписки до її повного виконання. Заміна боржника за аграрною розпискою теоретично можлива шляхом переведення боргу, оскільки прямої заборони на це законодавство не містить.

У **підрозділі 2.3. «Правові особливості виконання аграрних розписок»** досліджується юридичний взаємозв'язок між аграрною розпискою та первісним договором. Доведено, що виконання аграрної розписки є юридично незалежним від виконання чи невиконання первісного договору між сторонами. Життєвий цикл аграрної розписки поділяється на кілька періодів: формальний, пасивного виконання, активного виконання, примусового виконання. Належне виконання зобов'язання за аграрною розпискою є основним (але не єдиним) способом припинення такого зобов'язання. Належність виконання зобов'язання за аграрною розпискою складається з п'яти елементів: належних предмета, строку, суб'єктів, способу та місця виконання. У підрозділі послідовно розкрито аграрно-правову специфіку кожного із цих елементів.

Розділ третій «Окремі шляхи удосконалення законодавства про аграрні розписки» складається з трьох підрозділів, що присвячені дослідженню можливих варіантів оптимізації правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок.

У **підрозділі 3.1. «Правові механізми забезпечення виконання зобов'язання за аграрними розписками: специфічні риси»** вивчається використання трьох правових механізмів забезпечення виконання зобов'язання за аграрною розпискою, один з яких є обов'язковим (застава майбутнього врожаю), а два – диспозитивними (порука і страхування). Юридичні особливості застави майбутнього врожаю за аграрними розписками розкриваються під час висвітлення предметної, трансформаційної специфіки та специфіки реалізації прав заставодержателя. Порука фінансових установ опосередковується укладенням договору поруки та написом на аграрній розписці, який виконує інформаційне завдання щодо попередження усіх зацікавлених суб'єктів (первісних та наступних) про існування правовідносин поруки. Нормотворець пропонує посилений захист майнових інтересів кредитора за аграрною розпискою: а) в рамках застави майбутнього врожаю кредитор має право убезпечити свої інтереси в разі неправильних дій чи бездіяльності боржника, які можуть призвести до втрати врожаю (предмета застави), шляхом самостійного дорошування;

б) за допомогою страхування кредитор може убезпечити себе від ризиків об'єктивного характеру, які не залежать від дій чи бездіяльності боржника.

У **підрозділі 3.2. «Шляхи удосконалення норм щодо юридичної відповідальності за порушення зобов'язань за аграрними розписками»** досліджуються правові особливості та проблеми, пов'язані із невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язань за аграрною розпискою. Проаналізовано юридичну природу такої відповідальності та встановлено її цивільно-правовий характер. Етап примусового виконання аграрних розписок представлено у вигляді двох стадій: вчинення виконавчого напису та виконавче провадження. Під час вчинення виконавчого напису з метою підтвердження безспірності вимоги нотаріусу можуть знадобитися додаткові документи, окрім тих, що передбачені законодавством, з огляду на специфічні риси аграрної розписки (наприклад, в частині розрахунку суми чи обсягу зобов'язання, відсутності спорів про розмір такого зобов'язання тощо). Виконавче провадження за аграрною розпискою може мати два сценарії: основний (заставний) за умови наявності у боржника предмета застави та альтернативний (беззаставний) у разі відсутності цього предмету

У **підрозділі 3.3. «Перспективи реформування законодавства про аграрні розписки»** оцінюється юридична можливість оновлення законодавства у частині внесення необхідних елементів цифровізації та діджиталізації у правовідносини щодо видачі, обігу та виконання аграрних розписок. З цією метою надається порівняльно-правова характеристика двох правових механізмів: аграрної розписки та аграрної ноти (за суб'єктним складом, об'єктами, формою, порядком видачі тощо). Виявлено глибокі юридичні відмінності між ними, і це дає підстави стверджувати, що необхідність новелізації законодавства про аграрні розписки досі не задоволена. При цьому обраний шлях модернізації правових засобів для залучення фінансування в агробізнес за допомогою аграрних нот, може принести не лише позитивні результати (спрощення процедури, розширення кола можливостей для видачі, підвищення гнучкості у питаннях відповідальності тощо), але потенційно здатен спричинити певну дестабілізацію відносин щодо видачі, виконання, обігу аграрних розписок.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного дисертаційного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на вирішення наукової проблеми щодо встановлення особливостей правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні. Основні висновки дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Для визначення правової природи аграрної розписки доцільним є використання двох методологічних підходів: прямого, який побудований на аналізі законодавчої дефініції; та зворотного – на підставі порівняння аграрної розписки із іншими юридичними конструкціями. Використання прямого підходу виявило внутрішню суперечливість легального визначення аграрної розписки: вона не може бути одночасно і товаророзпорядчим документом, і мати своїм змістом виконання зазначених законом зобов'язань. Застосування зворотного підходу дозволило зробити

висновок про те, що спроби ототожнення аграрної розписки з іншими юридичними конструкціями є поверховим та грубим спрощенням юридичного інструментарію у сфері фінансування агробізнесу.

2. Найбільш суттєвими відмінними рисами між векселем та аграрною розпискою є такі: а) *спосіб забезпечення зобов'язання* (за векселем забезпечення здійснюється диспозитивно та найчастіше втілюється у поруці банку; за аграрною розпискою забезпечення є імперативним в силу закону та втілюється у заставі майбутнього врожаю); б) *можливий функціонал* (аграрна розписка може використовуватися для фінансування агровиробництва, тоді як вексель видається суто для опосередкування зобов'язань з поставки товарів, виконання робіт чи надання послуг).

3. Основні юридичні відмінності між аграрною розпискою та форвардним контрактом полягають у такому: а) *приналежність до різних юридичних конструкцій* (на відміну від аграрної розписки форвардний контракт відноситься до договорів); б) *основна мета застосування* (для форвардного контракту основною ціллю виступає купівля-продаж сільськогосподарської продукції; аграрна розписка має ціллю забезпечення виконання первісного зобов'язання між сторонами).

4. Вітчизняне законодавство про аграрні розписки характеризується власними особливостями становлення та розвитку: а) тривала незмінність положень спеціального закону; б) реалізація пілотного проєкту; в) поєднання дії загального та спеціального законодавства; г) значна процесуальна складова; д) вагома роль судової практики.

5. Запропоновано періодизацію розвитку законодавства про аграрні розписки: 1) *підготовчий (камеральний) етап (2012 – 2014 роки)*, який характеризувався створенням основних нормативно-правових засад, що фактично не діяли; 2) *експериментальний етап (2014 – 2018 роки)*, який відрізнявся внутрішньою етапністю, втіленням пілотного проєкту, налагодженням організаційних та інституційних умов для функціонування аграрних розписок у правовому полі; 3) *етап розвитку (з 2018 року до сьогодні)*, основними ознаками якого є масштабізація відносин з аграрними розписками, активізація нормотворчих ініціатив, накопичення судової практики.

6. Вітчизняна доктрина правового регулювання відносин із аграрними розписками знаходиться на етапі свого становлення. Цей процес досить відчутно затягнувся, що було спричинено кількома найбільш *суттєвими факторами*: а) відстроченим стартом повноцінної дії спеціального законодавства; б) домінуванням консервативних методологічних підходів до вивчення аграрних фінансових правовідносин, для яких характерним є орієнтування на державну підтримку та традиційне банківське кредитування; в) обмеженням звернення до емпіричних даних під час виконання теоретичних досліджень.

7. У ході проведеного дослідження було визначено характерні особливості сучасного стану доктринальної розробки правовідносин із аграрними розписками в Україні, а саме: а) хвилеподібний дослідницький інтерес на тлі відсутності спеціальних комплексних досліджень; б) поляризований характер досліджень; в) нерозробленість методології правового регулювання відносин з аграрними розписками; г) віднесення правового регулювання аграрних розписок до аграрно-

правових інститутів; д) переважання доктринального вивчення відносин щодо аграрних розписок не як самостійного предмету дослідження, а крізь призму аналізу інших правових проблем (здебільшого правового забезпечення державної підтримки та кредитування сільського господарства).

8. Життєвий цикл аграрної розписки представлений такими етапами: 1) *формальний* (видача аграрної розписки, який складається із чотирьох стадій: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація); 2) *пасивного виконання* (виробництво сільськогосподарської продукції); 3) *активного виконання* (безпосереднє виконання грошового та товарного зобов'язання боржника перед кредитором); 4) *примусового виконання* (факультативний етап, який має місце лише у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання за аграрною розпискою).

9. У правовідносинах щодо аграрних розписок юридична прив'язка до конкретної земельної ділянки виконує інструментальну функцію та здійснюється для підтвердження, по-перше, можливості фізично отримати врожай – майнову заставу за аграрною розпискою, а по-друге, конкретних обсягів запланованого врожаю, від якого розраховується сума зобов'язань за аграрною розпискою. Тобто основним юридичним питанням є не стільки «яке право має боржник на земельну ділянку», а все ж чи має він право виростити на цій земельній ділянці сільськогосподарську продукцію або чи володіє правом власності на уже зроблені посіви.

10. Практичне використання аграрної розписки сформувало кілька типових правових моделей: а) *постачальницька (ресурсна) модель* (постачальник матеріально-технічних ресурсів (послуг) відстрочує платіж за договором поставки та отримує розрахунок від боржника після вирощення і збору врожаю); б) *кредитна модель* (фінансова установа укладає кредитний договір з сільськогосподарським виробником та для забезпечення виконання зобов'язання боржника отримує від нього аграрну розписку); в) *збутова модель* (кредитор, який зацікавлений у поставці сільськогосподарської продукції, отримує додаткове забезпечення виконання основного договору купівлі такої продукції в майбутньому).

11. Об'єктами правовідносин щодо аграрної розписки можуть виступати або гроші, або сільськогосподарська продукція. Незважаючи на те, що Закон України «Про аграрні розписки» сповідує звужений підхід до визначення сільськогосподарської продукції, практика застосування його норм демонструє ще більш критичне звуження сільськогосподарської продукції як об'єкта аграрних розписок до зернових та олійних експортоорієнтованих культур. При цьому виявлено внутрішню суперечливість юридичної конструкції аграрної розписки: з одного боку, вона формально розрахована на майже будь-яку неперероблену тваринницьку та рослинницьку продукцію, однак з іншого – неоднозначними положеннями закону блокується можливість видати аграрну розписку під ту сільськогосподарську продукцію, термін виробництва якої більше року.

12. Оформлення аграрної розписки має такі характерні особливості: а) законодавче закріплення переліку обов'язкових реквізитів аграрної розписки; б) використання бланку; в) неможливість переведення аграрної розписки в бездокументарну форму. Заборона бездокументарності аграрних розписок, по-перше, неузгоджена із загальними діджиталізаційними тенденціями руху системи права; по-

друге, не однозначно застосовує поняття з правового інституту цінних паперів; по-третє, чітко вказує на обов'язкову паперову форму аграрних розписок; по-четверте, дискримінує фінансові аграрні розписки, адже законом збережено потенційну можливість бездокументарної форми для товарних розписок.

13. На етапі становлення правового інституту аграрних розписок нотаріальне посвідчення таких правочинів було абсолютно виправданим з міркувань стабілізації цих нових правовідносин. Цілком ймовірною може бути відмова від даного елементу юридичної конструкції в майбутньому.

14. Державна реєстрація аграрної розписки представлена у вигляді двох взаємопов'язаних правових аспектів: 1) *інституційно-правового*, який полягає у побудові системи інституцій, покликаних здійснювати відповідну реєстрацію: а) держателя Реєстру аграрних розписок – Мінагрополітики; б) адміністратора – державного підприємства «Аграрні реєстри»; в) реєстраторів – нотаріусів; 2) *організаційно-правового*, який втілюється у положеннях про те, що: а) запис про видачу аграрної розписки вноситься до Реєстру у день її нотаріального посвідчення; б) аграрна розписка вважається виданою з дня внесення до Реєстру запису про неї.

15. Під обігом аграрних розписок необхідно розуміти усі процеси переходу прав та обов'язків за цими документами. Заміна кредитора за аграрною розпискою може відбуватися шляхами, передбаченими цивільним законодавством. При цьому відступлення права вимоги за аграрною розпискою відбувається шляхом вчинення передавального напису – індосаменту, який має юридичну природу одностороннього правочину, нотаріального посвідченого та зареєстрованого. Відступлення права вимоги кредитора за аграрною розпискою не торкається прав та обов'язків первісного кредитора за договором, що послужив підставою видачі аграрної розписки. Передання прав кредитора за аграрною розпискою може відбутися в будь-який момент часу з дня видачі аграрної розписки до її повного виконання. Заміна боржника за аграрною розпискою теоретично можлива шляхом переведення боргу, оскільки прямої заборони на це законодавство не містить. Однак загальних положень цивільного законодавства не достатньо для того, щоб належним чином врегулювати технічні, суб'єктні та заставні питання, які виникають під час таких правовідносин. При цьому заміна боржника за аграрною розпискою є цілком можливою у порядку правонаступництва.

16. Належне виконання зобов'язання за аграрною розпискою є основним (але не єдиним) способом припинення такого зобов'язання. Належність виконання зобов'язання за аграрною розпискою складається з п'яти елементів: належних предмета, строку, суб'єктів, способу та місця виконання. Поставлена сільськогосподарська продукція може бути визнана належним предметом, якщо вона відповідає визначеним виду, кількості, якості та походженню (власновироблена виробником або вирощена іншою особою). Гроші, сплачені за фінансовою аграрною розпискою, можуть бути визнані належним предметом виконання зобов'язання, якщо дотримана вимога законодавства про включення до формули розрахунку розміру зобов'язання кількості та родових характеристик сільськогосподарської продукції. Строк виконання зобов'язання може бути встановлений будь-який, а не лише один рік; конкретний термін виконання встановлюється сторонами. Дострокове виконання можливе лише за умови прямого врегулювання цих питань в аграрній розписці. У

випадку множинності боржників за аграрною розпискою належними суб'єктами виконання зобов'язання є усі ці особи з огляду на те, що виконання зобов'язання та відповідальність за невиконання такого зобов'язання мають здійснюватися за одним правилом (на засадах солідарного зобов'язання). Спосіб виконання за аграрною розпискою може бути додатково ускладнений, наприклад, можливістю часткового виконання або правом боржника здійснити альтернативне виконання шляхом передачі складських документів. У разі, якщо сторони за аграрною розпискою не узгодили місце виконання зобов'язання, належним місцем відповідно до ст. 532 ЦК України можна визнати місце виготовлення або зберігання товару. Юридично виконання аграрної розписки не залежить від виконання або невиконання первісного зобов'язання (договору).

17. Законодавством прямо передбачено можливість використання трьох правових механізмів забезпечення виконання зобов'язання за аграрною розпискою, один з яких є обов'язковим (застава майбутнього врожаю), а два – диспозитивними (порука і страхування).

18. Юридичні особливості застави майбутнього врожаю за аграрними розписками втілені в: 1) *предметній специфіці* (встановлений законом предмет застави, яким виступає майбутній врожай; розмір застави має бути не меншим, ніж розмір зобов'язання; виключність застави); 2) *трансформаційній специфіці* (режим застави за аграрною розпискою не є однорідним та змінюється від іпотечної застави до режиму застави рухомого майна та навпаки); 3) *специфіці реалізації прав заставодержателя* (надання кредитору прав на пасивні дії (моніторинг) та на активні дії (дорощування)).

19. Право на дорощування має такі проблемні питання: а) правова невизначеність із технологіями вирощування сільськогосподарської продукції та їх порушеннями; б) використання оціночних категорій («врожай у звичайному обсязі», «з метою порятунку врожаю»); в) імітація процедури оскарження за допомогою звернення до установи, що не визначена; г) фактична юридична беззахисність боржника; д) необмеженість вимог щодо відшкодування витрат кредитора на дорощування; е) невизначеність правового титулу землекористування кредитора.

20. Порука фінансових установ опосередковується укладенням договору поруки та написом на аграрній розписці, який виконує інформаційне завдання щодо попередження усіх зацікавлених суб'єктів (первісних та наступних) про існування правовідносин поруки.

21. Законодавством сформовано передумови для посиленого захисту майнових інтересів кредитора за аграрною розпискою: а) в рамках застави майбутнього врожаю кредитор має право убезпечити свої інтереси в разі неправильних дій чи бездіяльності боржника, які можуть призвести до втрати врожаю (предмета застави), шляхом самостійного дорощування; б) за допомогою страхування предмета застави кредитор може убезпечити себе від ризиків об'єктивного характеру, які не залежать від дій чи бездіяльності боржника.

22. Юридична відповідальність за порушення зобов'язань за аграрними розписками має цивільно-правовий характер. Поглиблений аналіз висунутих у літературі припущень про існування в законодавстві про аграрні розписки доказів

аграрно-правової відповідальності як самостійного галузевого виду юридичної відповідальності продемонстрував хибність таких міркувань.

23. За чинним законодавством етап примусового виконання аграрних розписок поділяється на дві стадії: вчинення виконавчого напису та виконавче провадження. Однак вивчення сучасних тенденцій виявило поодинокі випадки зміни передбаченої законом стадійності шляхом добровільної відмови від звернення за виконавчим написом нотаріуса через ризики визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, внаслідок порушення умови безспірності вимоги. Під час вчинення виконавчого напису з метою підтвердження безспірності вимоги нотаріусу можуть знадобитися додаткові документи, окрім тих, що передбачені законодавством, з огляду на специфічні риси аграрної розписки (наприклад, в частині розрахунку суми чи обсягу зобов'язання, відсутності спорів про розмір такого зобов'язання тощо).

24. Виконавче провадження за аграрною розпискою може мати два сценарії: основний (заставний) за умови наявності у боржника предмета застави та альтернативний (беззаставний) у разі відсутності цього предмету.

25. Очевидна необхідність оновлення правового механізму аграрних розписок не знайшла свого втілення у законодавстві. Замість оновлення існуючого та апробованого правового інструменту аграрних розписок, створено новий правовий механізм аграрних нот, який досить серйозно відрізняється від аграрних розписок (зокрема, в частині таких важливих ознак як суб'єкти, об'єкти, форма, порядок видачі тощо). Обраний шлях модернізації правових засобів для залучення фінансування в агробізнес, може принести не лише позитивні результати (спрощення процедури, розширення кола можливостей для видачі, підвищення гнучкості у питаннях відповідальності тощо), але потенційно здатен спричинити певну дестабілізацію відносин щодо видачі, виконання, обігу аграрних розписок.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Боснюк О. П. Аграрні розписки: теоретико-практичний аналіз перспективних законодавчих змін. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 166–72.
2. Боснюк О. П. Застава майбутнього врожаю за аграрними розписками: науково-практичний аналіз законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 66. С. 94 – 98.
3. Боснюк О. П. Обіг аграрних розписок: теоретико-правові та практичні питання. *Форум права*. 2023. № 4. С. 73 – 81.

Статті у закордонних фахових виданнях

1. Боснюк О. П. Особливості розвитку законодавства про аграрні розписки в Україні. *Area nauki*. 2023. № 2 (11). С. 5 – 14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Боснюк О. П. Перспективи нормативно-правового регулювання аграрних розписок в національному законодавстві України. *Актуальні питання економіки, обліку та права в сучасних умовах*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 30 грудня 2023 р.). Житомир : ЦФЕНД, 2023. С. 69 – 70.
2. Боснюк О. П. Еволюція вітчизняного законодавства України про аграрні розписки. *Економіка, облік, фінанси та право: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні та світі* : у 2 ч. : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 12 січня 2024 р.). Біла Церква : ЦФЕНД, 2024. Ч. 2. С. 15 – 16.
3. Боснюк О. П. Правові аспекти обігу аграрних розписок в Україні. *Нотатки сучасної науки*. 2024. № 12. С. 38 – 39. (Мультидисциплінарний науковий часопис за матеріалами науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки: історія, теорія, практика», м. Харків, 20 січня 2024 року.)
4. Боснюк О. П. Предметна специфіка застави майбутнього врожаю за аграрними розписками в Україні. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2024. Вип. 46. С. 37 – 39. (У збірнику наукові публікації оприлюднені в рамках проведення науково-практичної конференції «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку суспільства», 27 січня 2024 р., м. Харків.)

АНОТАЦІЯ

Боснюк О. П. Правові засади видачі, обігу та виконання аграрних розписок в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2024.

У дисертації здійснено комплексний науковий аналіз правових засад видачі, обігу та виконання аграрних розписок, сформульовано теоретичні узагальнення та практичні пропозиції, що загалом вирішують важливе наукове завдання і спрямовані на вдосконалення нормативного забезпечення відповідних суспільних відносин. У дисертації встановлено особливості становлення законодавчих та науково-теоретичних засад видачі, виконання та обігу аграрних розписок. Визначено поняття, види та особливості правової природи аграрної розписки. Визначені та охарактеризовані етапи еволюційного становлення законодавства України про аграрні розписки. Розкрито специфіку матеріальних та процедурних правовідносин у сфері видачі, обігу та виконання аграрних розписок. Розроблено шляхи удосконалення законодавства про аграрні розписки.

Виявлено особливості життєвого циклу аграрної розписки, який представлений такими етапами: 1) формальний (видача аграрної розписки, що складається із чотирьох стадій: підготовка, оформлення, нотаріальне посвідчення та державна реєстрація); 2) пасивного виконання (виробництво сільськогосподарської продукції);

3) активного виконання (безпосереднє виконання грошового або товарного зобов'язання боржника перед кредитором); 4) примусового виконання (факультативний етап). Визначено юридичні особливості застави майбутнього врожаю за аграрними розписками, втілені в предметній, трансформаційній специфіці та специфіці реалізації прав заставодержателя. Удосконалено розуміння земельної складової правовідносин щодо аграрних розписок, а саме: доведено, що юридична прив'язка до конкретної земельної ділянки виконує інструментальну функцію.

Ключові слова: аграрна розписка, фінансування сільського господарства, застава, сільськогосподарська продукція, аграрне право, аграрні правовідносини, кредитування

SUMMARY

Bosniuk O. P. Legal principles of issuing, circulation and execution of agricultural receipts in Ukraine. – Qualifying scientific work on the manuscript copyright.

Dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law in specialty 12.00.06 – land law; agrarian law; ecological law; natural resource law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2024.

In the dissertation, a comprehensive scientific analysis of the legal basis of issuing, circulation and execution of agrarian receipts was carried out, theoretical generalizations and practical proposals were formulated, which generally solve an important scientific task and are aimed at improving the regulatory support of the relevant social relations. The dissertation establishes the peculiarities of the formation of legislative and scientific-theoretical principles for the issuance, execution and circulation of agrarian receipts. The concept, types and peculiarities of the legal nature of the agrarian receipt are defined. The stages of the evolutionary formation of the legislation of Ukraine on agrarian receipts are defined and characterized. The specifics of material and procedural legal relations in the field of issuing, circulation and execution of agrarian receipts are revealed. Ways to improve legislation on agricultural receipts have been developed.

The characteristic features of the current state of the doctrinal development of legal relations with agrarian receipts in Ukraine are determined, namely: a) wave-like research interest against the background of the absence of special comprehensive studies; b) polarized nature of research; c) undeveloped methodology of legal regulation of relations with agrarian receipts; d) attribution of legal regulation of agrarian receipts to agrarian legal institutes; e) the predominance of the doctrinal study of relations regarding agrarian receipts not as an independent subject of research, but through the prism of other legal problems (mostly legal provision of state support and crediting of agriculture).

The peculiarities of the formation and development of domestic legislation on agrarian receipts are determined: a) long-term immutability of the provisions of the special law; b) application of the pilot project; c) the existence of general legislation that regulates relations regarding agrarian receipts; d) significant procedural component; e) the significant role of court practice.

The periodization of the development of the legislation on agrarian receipts is proposed: 1) the preparatory (cameral) stage (2012-2014), which was characterized by the

creation of basic regulatory and legal frameworks that did not actually operate; 2) the experimental stage (2014-2018), which was distinguished by internal phasing, the implementation of a pilot project, the establishment of organizational and institutional conditions for the functioning of agrarian receipts in the legal field; 3) the stage of development (from 2018 to today), the main features of which are the scaling of relations with agrarian receipts, the activation of rule-making initiatives, and the accumulation of court practice.

The legal features of the pledge of the future harvest under agricultural receipts are defined, embodied in: 1) subject specifics (the subject of the pledge in the form of the future harvest established by law; the amount of the pledge must not be less than the amount of the obligation; exclusivity of the pledge); 2) transformational specificity (the regime of pledge under an agrarian receipt is not homogeneous and changes from mortgage pledge to the regime of movable property pledge and vice versa); 3) specifics of the realization of the rights of the mortgagee (granting the creditor rights to passive actions (monitoring) and to active actions (enhancement)).

The description of the current state of the domestic doctrine of legal regulation of relations with agrarian receipts, the development of which was delayed due to the synergistic effect of several most significant factors, has been improved: a) the delayed start of the full-fledged effect of special legislation; b) the dominance of conservative methodological approaches to the study of agrarian financial legal relations, which are characterized by a focus on state support and traditional bank lending; c) limited reference of scientists to empirical data during theoretical research.

It has been proven that the life cycle of an agricultural receipt is represented by the following stages: 1) formal (issuance of an agricultural receipt consisting of four stages: preparation, registration, notarization and state registration); 2) passive performance (production of agricultural products); 3) active performance (direct performance of the debtor's monetary or commodity obligation to the creditor); 4) forced execution (optional stage, which takes place only in case of non-fulfillment or improper fulfillment of the obligation under the agrarian receipt).

The understanding of the land component of legal relations in relation to agrarian receipts has been improved, namely: legal binding to a specific land plot performs an instrumental function and is carried out to confirm, firstly, the possibility of physically obtaining a crop - a property pledge under an agrarian receipt, and secondly, specific volumes of the planned harvest, from which the amount of obligations under the agricultural receipt is calculated.

Key words: agrarian receipt, financing of agriculture, pledge, agricultural products, agrarian law, agrarian legal relations, lending